

GIRONA I MALLORCA EN LA CRISI DE L'ANTIC RÈGIM.

Des de fa alguns anys, la transició de la societat d'Antic Règim a la societat burgesa, dit d'una manera prou ambigua com per incloure-hi els diversos i múltiples elements que integren el procés (des de qüestions com el suposat i mitificat reformisme borbònic, al comerç colonial, passant per les dificultats de la hisenda reial o la fallida dels gremis, entre d'altres), ha esdevingut un dels punts d'atenció més importants de la historiografia peninsular i, conseqüentment, una font constant de producció de gran quantitat d'estudis de tota mena, dimensió i qualitat. A hores d'ara, qualsevol intent de recopilar aquesta producció, podria fins i tot ésser considerat com una veritable temeritat.

No volem dir amb això que no siguin necessàries les monografies i la recerca en aquells camps bàsics per tal d'entendre el procés. Al costat d'això, però, cal també l'esforç d'integrar els diversos elements, o almenys dels que es poden considerar bàsics, per tal de copsar l'esmentat procés de transició en la seva globalitat i a nivell de les articulacions i interrelacions entre els seus diversos components. Per això cal felicitar-se d'entrada quan apareixen treballs que, com els d'Antoni Simon i Lluís Roura, fan l'esforç d'analitzar la crisi de l'Antic Règim de manera global, total, si m'és permès de fer servir un terme que encara desperta, potser per impotència, somriures i incredulitats. Girona i Mallorca apareixen com el pretext per aprofundir en la complexa trama que acompanya el naixement de la societat vuitcentista.

Poques són les revolucions que es poden fer en el pla metodològic i teòric en una ciència, dit això sense pretensions, tan vella com la Història, encara que l'afany de protagonisme d'alguns o la simpatia i l'efectivitat mercantil d'altres a l'hora de presentar «noves» modes, ens en faci dubtar alguns cops i fins i tot ens faci pensar el contrari en d'altres. No és aquest el cas. Les obres d'Antoni Simon i Lluís Roura s'emmarquen, d'una banda, en la línia desenvolupada magistralment per

Emiliano Fernández de Pinedo per al País Basc, tret de Navarra, per Pablo Fernández Albadalejo per a Guipúscoa o per Àngel Garcia Sanz per a Segòvia, entre d'altres. Una línia que tendeix a la «regionalització» de les interpretacions del procés de transició en el marc de la monarquia espanyola, reforçada recentment a partir de les comunicacions presentades a Lleida en ocasió de l'homenatge a Pierre Vilar. De l'altra, apareixen com una continuació, renovadora i exemplar en molts sentits, de la història local. En aquest sentit és bo de veure com el prestigi de què gaudeix la nova història local i comarcal, o regional si voleu, en l'àmbit de les nostres universitats, es veu reforçat de manera pràctica, palpable i evident per l'obra de dos joves professors universitaris que, a més a més de compartir les preocupacions en la recerca, comparteixen també la docència en el mateix departament d'Història Moderna de la Universitat Autònoma de Barcelona. Els resultats obtinguts, la riquesa de matisos en la interpretació dels processos històrics que es desprenen de les obres esmentades, la profunditat en l'anàlisi, l'originalitat dels objectius i de les eines emprades, més que per elles mateixes, per la manera com es porta a terme, ens estalvia de fer cap mena d'aferissada i retòrica defensa d'aquesta manera de fer història. Els resultats són els que determinen la validesa o no d'una línia de treball i els que han assolit l'Antoni Simon i en Lluís Roura, com intentarem demostrar, modestos i poc espectaculars però importants per les perspectives que obren, els buits que cobreixen, la metodologia que desenvolupen, així ho fan.

Però anem a pams. La línia de treball en la qual s'insereixen les obres d'Antoni Simon i Lluís Roura té la qualitat, d'entrada, d'assemblar-se precisament a això, a una línia de treball. A diferència d'altres àmbits on les mateixes qüestions poden arribar a ésser abordades des de perspectives absolutament diverses que impossibiliten la tan necessària comparació, la similitud en els plan-

teaments metodològics i en els objectius de bona part de la recerca, amb les lògiques excepcions que es deriven de l'individualisme que encara domina entre els investigadors, permet ésser relativament optimistes en aquest sentit.

Seguint els exemples esmentats i paradigmàtics i amb la necessària adaptació dels esquemes generals a les característiques concretes del procés a analitzar, els trets essencials de les dues obres coincideixen. En el pla dels objectius apareix una clara òptica social en l'anàlisi. En darrer terme és la comprensió i l'explicació de les actituds i els comportaments allò que interessa. En el pla metodològic la ja esmentada opció en favor d'un marc relativament reduït geogràficament facilita l'anàlisi del procés en les seves diverses vessants i amb la suficient profunditat cronològica i temàtica. L'estructura dels treballs s'adapta a aquests objectius. La fórmula escollida, tripartita, agrupa els elements en tres blocs. L'evolució demogràfica primer, l'estructura socio-econòmica tot seguit i l'evolució política i ideològica en darrer terme. Això facilita el treball amb les fonts i, posteriorment, la formulació de relacions i interdependències entre els diversos elements, que permeten arribar a una interpretació global del procés. L'esquema va precedir d'un capítol introductori en el qual s'assenyalen les característiques generals de la societat d'Antic Règim gironina i mallorquina fins al moment, entre final del segle XVIII i començament del XIX, en què s'acceleren les transformacions i s'inicien els canvis polítics i ideològics més espectaculars. Finalment, els dos treballs presenten un ús sistemàtic i crític de la quantificació de les dades com a mitjà per demostrar les diverses hipòtesis. Al costat de les sèries de preus treballades per l'Antoni Simon, en una línia clàssica però valuosa per la seva extensió i riquesa durant la primera meitat del segle XIX, podem trobar el treball de Lluís Roura en el tractament del material polític i ideològic, amb un estudi quantitatiu de la premsa mallorquina

a través del qual pot determinar el contingut ideològic i polític de cada periòdic mitjançant un sistema de quantificació d'alguns conceptes ideològics claus en el camp del liberalisme i de l'absolutisme. Posteriorment a aquest procés i a partir de les relacions de subscriptors de la premsa mallorquina, li és possible de portar a terme un cens ideològic de l'illa.

El paral·lelisme metodològic i fins i tot teòric en els plantejaments generals es combina amb les diferències que es deriven de la necessitat ja assenyalada, d'adaptar cadascun dels treballs a les característiques concretes del procés de transició en cada cas i a la seva situació en el context de la historiografia que es disposa per a Girona (el treball incorpora un capítol introductori on es fa un estat de la qüestió sobre la recerca històrica local) i Mallorca. L'Antoni Simon, per exemple, porta a terme una anàlisi del procés de transició i crisi de la societat a nivell local des de final del segle XVIII fins a mitjan segle XIX, abastant així la totalitat del procés. D'aquesta manera aconsegueix superar els tòpics que una historiografia excessivament centrada en el paper de la ciutat durant la guerra del Francès havia creat. A través de l'estudi de l'estructura demogràfica i socio-econòmica gironina del setcents, es demostra que l'endarreriment i la tardana i vacil·lant industrialització no era només el producte de les destrosses originades per la guerra, sinó també d'elements anteriors en el temps i intrínsecs a l'estructura de la ciutat. La no recuperació del comerç i de la producció artesanal després de la crisi de la segona meitat del segle XVI i la proximitat de Girona a la frontera amb França, afectada per diverses conteses bèl·liques al llarg del setcents, en són alguns dels més re-

marcables. Alhora, l'endarreriment econòmic i el manteniment d'una estructura social tradicional, condicionarà les actituds de les classes dominants de la ciutat en el procés de crisi de les institucions de l'Antic Règim.

Girona, després de la lectura de l'obra d'Antoni Simon, apareix, de manera similar al que s'esdevé amb d'altres poblacions catalanes que, com Tarragona, no participen activament en el desenvolupament setcentista, com un exemple clar de les limitacions que un creixement feble de les forces productives al llarg de l'Antic Règim va significar per al procés de canvi social i polític en els moments centrals de la «crisi». A nivell local en primer lloc i, en la mesura que el fet no és aïllat, a nivell fins i tot del conjunt de la monarquia. L'anàlisi de l'evolució de les institucions de poder local, bàsicament l'Ajuntament, permet de constatar com la revolució liberal colpeja una estructura de poder social i polític dominada per les classes privilegiades de l'Antic Règim, amb una preponderància de la noblesa i del clergat. Fet que obliga a aquesta oligarquia a adaptar-se al nou estat de coses per tal de conservar la seva preeminència a la ciutat. Aquest canvi sense canvi, tal com el defineix l'autor, palesa les limitacions de les transformacions polítiques endegades a nivell de l'estructura estatal. Lluís Roura opta, en canvi, per centrar la seva anàlisi en el que ell mateix anomena l'efecte de la commoció de 1808-1814 a l'illa de Mallorca, i més específicament a la seva capital. Les característiques del procés històric de l'illa i el paper que l'esmentat període va tenir en la definició de les actituds polítiques i ideològiques dels illencs, així ho aconsellen. L'autor demostra a bastament, malgrat l'absència gairebé total d'estudis sobre la guerra del Francès, la repercussió del conflicte dins de l'estructura social mallorquina i en les actituds de les seves classes dominants davant del procés de transició. La contribució de l'illa a les despeses de la guerra i l'arribada de refugiats procedents de la península són elements bàsics per entendre el procés i d'aquí la importància que se'ls concedeix en l'obra. D'aquí també una certa marginació de l'anàlisi de les relacions de poder a nivell local, en benefici de l'estudi del procés a través del qual s'imposen les tesis absolutistes dins del discurs ideològic, en relació al procés de canvi i a les lluites polítiques ge-

nerals.

El procés històric mallorquí i en definitiva la manera com hi incideix la crisi de l'Antic Règim ve condicionat per dos elements: la insularitat i la manera com es porta a terme la integració de l'illa en la monarquia peninsular. Durant el segle XVIII Mallorca passa d'una situació de dependència institucionalitzada de base feudal a una dependència de tipus colonial-absolutista, derivada més que dels interessos econòmics, d'altra banda ben escassos, dels interessos estratègics. Efectivament, la feblesa de l'economia illenca, amb una agricultura endarrerida i una producció insuficient per atendre les necessitats bàsiques dels mallorquins, que obliga a importar dels ports catalans i valencians aquells productes en què és deficitària, contribuirà al manteniment de les relacions socials de producció heretades de l'edat mitjana. Això i les condicions d'existència dels sectors comercials, condemnats a la dependència per les raons econòmiques esmentades i pel paper de l'illa en el comerç mediterrani com a port d'escala, portarà a una estructura social marcada pel predomini dels sectors tradicionals. La guerra del Francès desvetllarà en aquesta societat encarcarada i poc dinàmica, les contradiccions internes que la caracteritzen. Els elements exògens ja assenyalats, l'arribada de refugiats, la contribució al sosteniment de la guerra, la coronació dels principis liberals, actuaran de detonant en la formulació ideològica, encara que els elements bàsics de l'estructura de l'illa, demografia, economia i estructura social, continuaran essent els mateixos que havien estat al llarg del segle XVIII.

Mallorca i Girona apareixen d'aquesta manera com dues experiències difícilment comparables que, en darrer terme i en relació amb procés general de crisi de l'Antic Règim, juguen un paper retardatari de les transformacions i del seu abast, a causa del domini de les estructures socio-econòmiques tradicionals i de la manera com s'articulen i s'adapten les respectives classes dominants als canvis que tenen lloc en el conjunt de la monarquia.

Mallorca i Girona apareixen, també, com a dos punts de partida per a una línia de recerca verge encara en molts aspectes. La reedició, fa ben poc, de la *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, de Pierre Vilar, hauria d'haver estat una bona raó per passar la trajectòria de la historiogra-

fia catalana, més que una ocasió per celebrar-ne, encara, la seva validesa. L'anàlisi global del procés de «crisi», enriquit amb la incorporació d'elements culturals, entesos en un sentit antropològic, que sens dubte ajudarien a explicar i matisar les actituds i els comportaments socials. La reflexió explícita sobre les relacions entre espai i història, entre l'espai i els processos que s'hi desenvolupen, a partir de la qual es podria plantejar la relació entre ciutat i camp, apareixen com un camí prou vàlid per captar de manera profunda i extensa, la complexitat i la diversitat de trajectòries que a diverses classes presenta el procés de l'Antic Règim. Per sota dels condicionants i de les submissions que imposa l'existència d'un mateix marc polític, es fa patent l'existència de processos de transició i d'experiències concretes que matisen i condicionen, a la vegada, el procés general de transició de la societat d'Antic Règim a la societat burgesa.

JORDI ANDREU

Antonio, Simon Tarres, **LA CRISIS DEL ANTIGUO RÉGIMEN EN GIRONA**, Universitat Autònoma de Barcelona, 1985, 276 ps.

Lluís, Roura i Aulinas, **L'ANTIC RÈGIM A MALLORCA. ABAST DE LA COMMOCIÓ DELS ANYS 1808-1814**, Conselleria d'Educació i Cultura del Govern Balear, 1985, 570 ps.

NOTICIARI

► Al llarg d'aquest estiu s'han portat a terme les excavacions al peu del campanar de l'església de Sant Fèlix situada al Barri Vell de Girona.

Les excavacions endegades pretenien resseguir l'ocupació romana de l'indret, l'existència de la qual ja es coneixia l'any 1984. A hores d'ara la troballa més significativa correspon a la d'un seguit de restes de l'alta edat mitjana i també d'un conjunt de ceràmiques dels segles XIV, XV i XVI. Malgrat tot, les esperances dels arqueòlegs de localitzar les restes d'una possible necròpolis romana no s'han vist confirmades.

Les excavacions esmentades compten amb el suport econòmic de l'INEM i la Generalitat i amb la col·laboració de l'Ajuntament de Girona i de la Diputació.

► La *Revista de Girona*, que publica la Diputació, corresponent als mesos de maig i juny de 1986,

presenta un dossier sobre la Guerra Civil a les comarques gironines amb motiu dels cinquanta anys del seu inici. Joan Busquets analitza «La persecució religiosa al Bisbat de Girona»; «Els Fets de Maig de 1937 a la regió de Girona» són estudiats per Josep Clara; Pere Cornellà i Roca fa una relació comentada de «La premsa gironina en el context de la guerra»; Francesc Riuró tracta «La lluita per la salvaguarda del Patrimoni Artístic», finalment, hi trobem un text inèdit d'Estanislau Aragó (mort el 1975) sobre les seves experiències d'«El pas clandestí de la frontera».

► El dimecres 15 d'octubre s'inaugura l'exposició «Sant Martí de Provençals, 1936-1939», al Centre Cívic de Sant Martí (c/Selva de Mar, 215, Barcelona). L'Arxiu Històric Municipal de Sant Martí de Provençals ha volgut contribuir, amb el muntatge d'aquesta exposició, a donar a conèixer diferents aspectes de la vida quotidiana d'un districte fabril de Barcelona al llarg de la guerra.

L'exposició compta amb la col·laboració d'un gran nombre d'entitats, empreses i veïns del Districte de Sant Martí, i també d'institucions municipals (Institut Municipal d'Ensenyament i Institut Municipal d'Història) que han cedit diversos materials documentals. L'esmentada exposició romandrà oberta al públic des del 15 d'octubre fins al 15 de novembre; paral·lelament es desenvoluparan un seguit d'actes complementaris (pel·lícules, conferències i taules rodones).

LLIBRES

Pere Anguera, Albert Arnau i Xavier Amorós, **Història gràfica del Reus Contemporani. I. 1803/1939.**